

1 januari 2003: Nieuw Erfrecht

Voor het leven geregeld

Inleiding

Op 1 januari 2003 wijzigt ons erfrecht. De laatste belangrijke wijziging in het erfrecht was in 1923. Tot die tijd waren alleen kinderen erfgenaam. In 1923 werd ook de echtgenoot dat. Nu, 80 jaar later, maakt het nieuwe erfrecht opnieuw een duidelijke keuze voor de huwelijkspartner die achterblijft na het overlijden van een echtgenoot. Degene die dan achterblijft, noemen we de 'langstlevende echtgenoot'. Het nieuwe erfrecht zorgt ervoor dat de langstlevende echtgenoot financieel beter wordt verzorgd en legt de rechten van de kinderen aan banden. In het oude erfrecht hadden de kinderen namelijk direct na het overlijden recht op hun erfdeel. Als een kind het erfdeel direct opeiste, kon de langstlevende echtgenoot in de financiële problemen komen.

Erfrecht: versterf of testamentair

Als iemand sterft, laat hij vermogen na: bezittingen en misschien ook schulden. Dat is de nalatenschap. Degene die sterft, wordt erflater genoemd. Het erfrecht regelt de overgang van het vermogen van de erflater op de erfgenamen. Het erfrecht kent ook standaardregels over wie de erfgenamen zijn. Dit heet 'versterferfrecht' en geldt als iemand geen testament heeft gemaakt. Met een testament is het mogelijk af te wijken van de regels die standaard gelden. We spreken dan van 'testamentair erfrecht'. Een testament dat voor 1 januari 2003 is opgemaakt, behoudt ook na die datum zijn werking. Wel is het in sommige gevallen raadzaam een notaris te raadplegen.

Het versterferfrecht vanaf 1 januari 2003

- Als de erflater getrouwd is en geen kinderen heeft, dan is de echtgenoot de enige erfgenaam.
- Is de erflater niet getrouwd maar heeft hij wel kinderen, dan zijn de kinderen de erfgenamen en erven zij ieder een gelijk deel.
- Heeft een erflater een echtgenoot en kinderen, dan erft de echtgenoot samen met de kinderen, ieder een gelijk deel. De wettelijke verdeling is van toepassing. Wat dat inhoudt, staat op de volgende pagina.
- Heeft een erflater geen echtgenoot en geen kinderen, dan erven de ouders en de (half)broers en (half)zusters. Is een broer of zuster al eerder overleden, dan komen diens kinderen (de neefjes en nichtjes van de overledene) daarvoor in de plaats.
- Heeft een erflater geen echtgenoot, geen kinderen, geen ouders en geen broers of zusters, dan erven de grootouders. Als die al gestorven zijn, komen hun (klein)kinderen (de ooms, tantes, neven en nichten) daarvoor in de plaats. Zijn ook deze allemaal gestorven, dan komen de overgrootouders met hun afstammelingen aan bod.

De positie van gehuwden is in het erfrecht gelijk aan de positie van geregistreerde partners. Wanneer in deze brochure over echtgenoten gesproken wordt, worden daarmee ook geregistreerde partners bedoeld.

In de teksten wordt de erfgenaam om praktische redenen met 'hij' aangeduid. Voor de toepassing van de wet maakt het geslacht van de erfgenaam uiteraard geen verschil.

Wettelijke verdeling: de positie van de langstlevende echtgenoot

Het nieuwe erfrecht sluit aan bij de praktijk van het meest gemaakte testament in Nederland. Dat is het ouderlijke boedelverdelingstestament. De langstlevende echtgenoot krijgt de nalatenschap. De kinderen krijgen hun erfdeel niet in handen. Hun erfdeel wordt omgerekend in geld. Dit bedrag is pas opeisbaar bij het overlijden van de langstlevende echtgenoot. Concreet komen de kinderen pas erfrechtelijk aan bod als beide ouders zijn overleden. Het nieuwe erfrecht werkt ook op die manier. Dit heet de wettelijke verdeling. Ze dient ertoe de langstlevende echtgenoot ongestoord te laten voortleven.

Voorbeeld

Frits en Mieke zijn getrouwd in gemeenschap van goederen. Zij hebben twee dochters, Jiska en Jolanda. Zij hebben samen een huis (waard € 190.000), inboedel (waard € 25.000), een auto (waard € 15.000), een bijzondere postzegelverzameling (waarde € 20.000) en € 10.000 op de bank. Op het huis rust een hypotheek met een schuld van € 140.000. Het gezamenlijke vermogen van Frits en Mieke is na aftrek van de schulden dus € 120.000 (€ 190.000 + 25.000 + 15.000 + 20.000 + 10.000 - € 140.000).

Frits overlijdt plotseling. Hij heeft geen testament gemaakt. De helft van het gezamenlijke vermogen (€ 60.000) is van Mieke, omdat zij in gemeenschap van goederen zijn getrouwd. De andere helft vormt de nalatenschap (€ 60.000). Mieke en haar beide dochters erven ieder 1/3 deel hiervan (€ 20.000). Volgens het oude erfrecht kunnen Jiska en Jolanda hun erfdeel opeisen, hetzij in goederen hetzij in geld. Mieke kan daardoor in de problemen komen, zodat zij het huis moet verkopen.

In het nieuwe erfrecht verandert dit. Als Frits overlijdt, zijn automatisch alle goederen van Mieke. Zij moet de hypotheekschuld voor haar rekening nemen. Jiska en Jolanda krijgen een vordering ter waarde van hun erfdeel (€ 20.000) op Mieke. Pas als Mieke overlijdt, kunnen zij dat bedrag opeisen. Dit heet de wettelijke verdeling.

In een testament kan een erflater de wettelijke verdeling aanpassen of zelfs helemaal uitsluiten. Ook kan hij in een testament een stiefkind tot erfgenaam benoemen en betrekken bij de wettelijke verdeling. Het stiefkind krijgt dan dezelfde positie als een eigen kind van de erflater. Volgens het versterferfrecht erft een stiefkind immers niet van een stiefouder.

Wilsrechten van de kinderen

Door de wettelijke verdeling komen alle goederen van de nalatenschap bij de langstlevende echtgenoot terecht. Als deze daarna overlijdt, erven zijn eigen kinderen. Soms zijn dit kinderen uit een eerder huwelijk. Hierdoor ontstaat het gevaar dat goederen via de stiefouder bij de stieffamilie terechtkomen. Als er sprake is van stieffamilie, bijvoorbeeld als de langstlevende echtgenoot hertrouwt, hebben de kinderen de mogelijkheid hun eigen positie te versterken. Zij kunnen een beroep doen op een zogenaamd wilsrecht.

Als de kinderen een wilsrecht invoeren, krijgen zij goederen in eigendom ter waarde van de vordering die zij hebben op de langstlevende echtgenoot (een ouder of een stiefouder). Maar: hoewel de kinderen nu eigenaar zijn, mag de echtgenoot tijdens zijn leven wél zelf de goederen blijven gebruiken. Dat noemen we 'vruchtgebruik'.

Voorbeeld

Een paar jaar na het overlijden van Frits hertrouwt Mieke met Jos. Haar dochters Jiska en Jolanda kunnen nu van Mieke goederen opeisen ter waarde van hun erfdeel. In onderling overleg besluiten zij dat Jiska antieke meubels ter waarde van € 20.000 in eigendom krijgt en Jolanda de postzegelverzameling. Maar... Mieke hoeft die goederen nog niet af te geven. Dat hoeft pas na haar overlijden.

Voorbeeld

Bij het hertrouwen van Mieke hebben Jiska en Jolanda geen gebruikgemaakt van hun wilsrecht om goederen op te eisen. Enkele jaren later overlijdt Mieke. Zij heeft geen testament gemaakt. Jiska en Jolanda kunnen nu twee dingen doen: uitbetaling verlangen van de vordering van € 20.000 die zij op Mieke hadden in verband met het overlijden van hun vader. Zij kunnen ook een

wilsrecht uitoefenen: ze kunnen Jos vragen goederen ter waarde van hun vordering (€ 20.000) aan hen in eigendom af te geven. Dit staat uiteraard los van het erfdeel dat zij eventueel van hun moeder erven.

In een testament kunnen de wilsrechten van de kinderen worden beperkt of juist uitgebreid.

Onterven van de echtgenoot

Het is mogelijk een echtgenoot in een testament te onterven. Dat kan nu en dat kan na 1 januari 2003 nog steeds. Onterving leidde in het verleden soms tot pijnlijke situaties, waarbij de langstlevende echtgenoot financieel flink in de problemen kwam. Onder het nieuwe recht zijn de gevolgen van onterving van de echtgenoot verzacht. De ontferde kan aanspraak maken op een 'passend verzorgingsniveau'. Bijvoorbeeld het recht van vruchtgebruik van de echtelijke woning. Als het nodig is, mag de langstlevende dan in de woning blijven wonen, ook al is hij ontferd. Afhankelijk van de financiële omstandigheden kan hij ook het gebruik van andere goederen van de nalatenschap opeisen.

Onterven van de kinderen

Ook de kinderen kunnen in een testament worden ontferd. De kinderen kunnen hiermee akkoord gaan en dan krijgen zij niets uit de nalatenschap. Maar zij kunnen ook een beroep doen op hun legitieme portie (een soort minimum erfdeel), waardoor zij een geldvordering op de erfgenamen krijgen. Een kind heeft altijd recht op de helft van de waarde van het erfdeel dat het zou hebben gekregen, als er geen testament gemaakt zou zijn. Dus de helft van het erfdeel dat het volgens het versterferrecht gekregen zou hebben.

Voorbeeld

Enkele jaren na het overlijden van Mieke hertrouwt Jos met zijn nieuwe partner José. Jos heeft uit een eerder huwelijk nog twee kinderen, Dick en Sjaak, met wie hij helemaal geen contact heeft. Als Jos overlijdt, blijkt dat hij in zijn testament José tot zijn enige erfgenaam heeft benoemd. Dick en Sjaak zijn dus ontferd. Zij vinden dit niets en doen een beroep op hun legitieme portie. De nalatenschap van Jos bedraagt € 90.000.

Als Jos geen testament zou hebben gemaakt, zouden José, Dick en Sjaak ieder 1/3 deel hebben geërfd. Dat zou € 30.000 per persoon zijn. Maar Dick en Sjaak zijn ontferd en doen een beroep op hun legitieme portie. En die bedraagt dan de helft van wat ze normaal zouden hebben geërfd, dus $1/2 \times € 30.000 = € 15.000$. Voor José blijft over € 60.000.

In een testament kan iemand bepalen dat de vordering van een kind dat een beroep doet op zijn legitieme portie, pas opeisbaar is bij het overlijden van de langstlevende echtgenoot. Dit geldt ook voor een partner met wie iemand samenwoont, maar alleen als er een samenlevingsovereenkomst bij de notaris is afgesloten.

Voorbeeld

Jos heeft in zijn testament bepaald dat als een kind van hem een beroep op zijn legitieme portie zou doen, het kind pas zijn geld mag krijgen als José is overleden. Dick en Sjaak kunnen daarom de € 15.000 pas opeisen na het overlijden van José.

Verblijvingsbeding

Soms spreken twee partijen af dat als de één overlijdt, de ander de gemeenschappelijke bezittingen in eigendom krijgt. Die overdracht van goederen kan tegen een vergoeding van de waarde of voor niets. Zo'n overeenkomst heet een verblijvingsbeding.

Vaak gaat het om twee mensen die samenwonen en die samen een huis en/of inboedel hebben. Veel samenwoners hebben in het verleden een verblijvingsbeding opgenomen in hun samenlevingsovereenkomst of in de akte die is getekend bij de aanschaf van de gezamenlijke woning. Zo'n verblijvingsbeding blijft geldig. Het nieuwe erfrecht kan weliswaar een wijziging met zich meebrengen bij de afhandeling van de nalatenschap, maar de positie van de partner blijft voldoende beschermd. Voor mensen die geen verblijvingsbeding hebben gesloten, maar die wel samenwonen en gemeenschappelijke goederen bezitten, is het van belang een notariële samenlevingsovereenkomst aan

te gaan en een testament te laten opmaken. Alleen zo is er een garantie voor de goede verzorging van de partner die achterblijft.

Voorbeeld

Na het overlijden van Jos is José een nieuwe relatie aangegaan met Freek. Zij hebben samen een woning gekocht. Behalve deze woning hebben zij ook nog gemeenschappelijke meubels. Ze hebben een notariële samenlevingsovereenkomst gesloten. Daar staat onder meer in dat als één van beiden overlijdt, diens helft van de woning en de meubels eigendom wordt van de ander. Freek overlijdt. Hij heeft een testament gemaakt waarbij hij José tot zijn enige erfgenaam heeft benoemd. Hij heeft zijn dochter Tea onterfd. Zij accepteert dit niet en doet een beroep op haar legitieme portie. Tea heeft daardoor recht op een bepaald geldbedrag. Maar Freek heeft ook in zijn testament bepaald dat Tea dit geld pas kan opeisen na het overlijden van José. Zonder notariële samenlevingsovereenkomst met verblijvingsbeding en zonder testament waren Freeks helft van het huis, de meubels en de rest van zijn nalatenschap overgegaan op Tea. Freeks dochter Tea was dan enig erfgenaam geweest.

Schenking

Bij de invoering van het nieuwe erfrecht veranderen ook de regels voor schenkingen. Een schenking is een afspraak tussen twee partijen waarbij de één tijdens zijn leven iets aan de ander geeft. Voor 2003 moesten schenkingen vaak in een notariële overeenkomst worden vastgelegd. Nu vervalt die eis. Alleen een schenking of gift die pas wordt uitgevoerd als iemand is overleden, moet notarieel worden vastgelegd. Gebeurt dit niet, dan vervalt de schenking of gift bij het overlijden.

Voorbeeld

Kees is een vriend van Tea. Ze spreken samen af dat Kees bij haar overlijden haar antieke kast zal krijgen, maar ze laten deze afspraak niet in een notariële akte vastleggen. Als Tea overlijdt zonder dat zij de kast al tijdens haar leven aan Kees heeft gegeven, kan hij de kast niet meer opeisen.

Aanvaarden, verwerpen en verklaring van erfrecht

Een erfgenaam heeft de keus de nalatenschap te aanvaarden of te verwerpen (weigeren). Als hij aanvaardt, moet hij ook de schulden van de nalatenschap betalen. Zelfs als die schulden bij elkaar meer bedragen dan de bezittingen. Gedeeltelijke aanvaarding is niet mogelijk. Een erfgenaam kan wél beneficiair aanvaarden. Dat houdt in dat de erfgenaam de nalatenschap alleen accepteert, voor zover die positief is. Om de schuldeisers zoveel mogelijk te voldoen, zijn de nodige formaliteiten voorgeschreven voor beneficiaire aanvaarding. Een erfgenaam kan ook een erfenis verwerpen, zodat hij niets met de nalatenschap te maken heeft. Beide procedures geschieden door een verklaring af te leggen ter griffie van de rechtbank. In de praktijk gebeurt dat meestal door hiervoor een volmacht te ondertekenen bij de notaris.

Als iemand is overleden, maakt de notaris een akte op, waarin staat wie de erfgenamen zijn. Dit heet een verklaring van erfrecht. Met deze verklaring kunnen de erfgenamen, bijvoorbeeld bij de bank, laten zien dat zij recht hebben op het banktegoed van de overledene.

Voordat de notaris zo'n verklaring afgeeft, zal hij een aantal onderzoeken doen, onder andere bij de burgerlijke stand en het Centraal Testamenten Register. Op die manier worden alle erfgenamen en de wilsbeschikkingen van de overledene in kaart gebracht.

Afwikkeling en verdeling nalatenschap: executeur, bewindvoerder en vereffenaar

Na een overlijden moet een heleboel worden geregeld: de begrafenis of de crematie, maar ook het betalen van schulden en het verdelen van goederen. Erfgenamen kunnen dit zelf doen, maar de erfflater kan ook iemand aanwijzen die zijn nalatenschap moet afwikkelen: de zogenaamde executeur. Onder het oude recht kon een executeur worden benoemd in een handgeschreven document: een codicil. Volgens het nieuwe erfrecht kan dit alleen in een testament.

Net als onder het oude recht is het ook na 1 januari 2003 mogelijk een erfdeel onder bewind te stellen, bijvoorbeeld totdat de erfgenaam 25 jaar is geworden. Gedurende het bewind kan de erfgenaam niet

zelfstandig beschikken over de geërfde goederen. De bewindvoerder neemt die taak over. De erfgenaam kan pas beschikken over de bezittingen van de overledene als hij de leeftijd van 25 jaar heeft bereikt. Wel kan de rechtbank het bewind in bepaalde gevallen beëindigen.

Voorbeeld

Tea en Wim overlijden door een ongeluk. Hun dochter, Renée, is dan pas 3 jaar oud. Haar erfdeel is onder bewind gesteld tot zij 25 wordt. In hun testament hebben Wim en Tea de moeder van Wim aangewezen als bewindvoerder. Zij beheert Renées erfdeel, totdat zij 25 is geworden.

Soms komt het voor dat erfgenamen onvindbaar zijn. In dat geval kan de rechter een vereffenaar aanstellen, die de nalatenschap afwikkelt. Het nieuwe erfrecht geeft hier een uitgebreide regeling voor.

Hebt u vragen of wilt u meer informatie?

De folder is gratis verkrijgbaar bij gemeenten, bibliotheken en via uw notaris. Voor algemene informatie en het aanvragen van brochures kunt u ook contact opnemen met de telefonische informatielijn van de gezamenlijke ministeries:

Postbus 51 Infolijn
Telefoon 0800 - 8051 (gratis)
Openingstijden: maandag t/m vrijdag van 09.00 tot 21.00 uur
Internet: www.postbus51.nl
E-mail: vragen@postbus51.nl

U kunt ook contact opnemen met:

Ministerie van Justitie
Directie Voorlichting, afdeling in- en externe communicatie
Postbus 20301
2500 EH Den Haag
Telefoon 070 - 370 6850
Openingstijden: maandag t/m vrijdag van 09.00 tot 17.00 uur
Internet: www.justitie.nl
E-mail: voorlichting@minjus.nl

Koninklijke Notariële Beroepsorganisatie
Postbus 16020
2500 BA Den Haag
Met algemene notariële vragen kunt u terecht bij de
Notaristelefoon: 0900 - 346 9393 (€ 0,25 per minuut)
Openingstijden: maandag t/m vrijdag van 09.00 tot 14.00 uur
Meer informatie vindt u ook op: www.notaris.nl